

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2008:52

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING OCH UTREDNING, ETAPP 2

Boplatslämningar och järnframställning vid Skrukeby Berggård

Undersökningar inför bebyggelse inom fornlämningsområde 1

RAÄ 89 och Objekt 1–3, Skrukeby Berggård

Högby socken, Mjölby kommun

Östergötland

Dnr 421-3080-2007

Tom Carlsson

UV ÖST RAPPORT 2008:52

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING OCH UTREDNING, ETAPP 2

Boplatslämningar och järnframställning vid Skrukeby Berggård

Undersökningar inför bebyggelse inom fornlämningsområde 1

RAÄ 89 och Objekt 1–3, Skrukeby Berggård
Högby socken, Mjölby kommun
Östergötland

Dnr 421-3080-2007

Tom Carlsson

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 010-480 81 40

Fax 010-480 81 73

uvost@raa.se

www.arkeologiuv.se

Omslagsbild RAÄ 89 med Skrukeby Berggård i bakgrunden.
Bilden är tagen från sydöst. Foto Peter Zetterlund.

Produktion/grafisk form Britt Lundberg

Grafik Lars Östlin

Utskrift UV Öst, Linköping 2008

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2008 Riksantikvarieämbetet

UV Öst, Rapport 2008:52

ISSN 1404-0875

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	6
Syfte	6
Kulturmiljö och topografi	6
Tidigare undersökningar	7
Frågeställningar	7
Metod och genomförande	7
Resultat	7
Åtgärdsförslag	9
Referenser	10
Administrativa uppgifter	10
Bilaga 1. Anläggningstabell	11
Bilaga 2. ¹⁴C-diagram	13

Fig 1. Karta över Östergötland med förundersökningsområdet och utredningsområdena markerade.

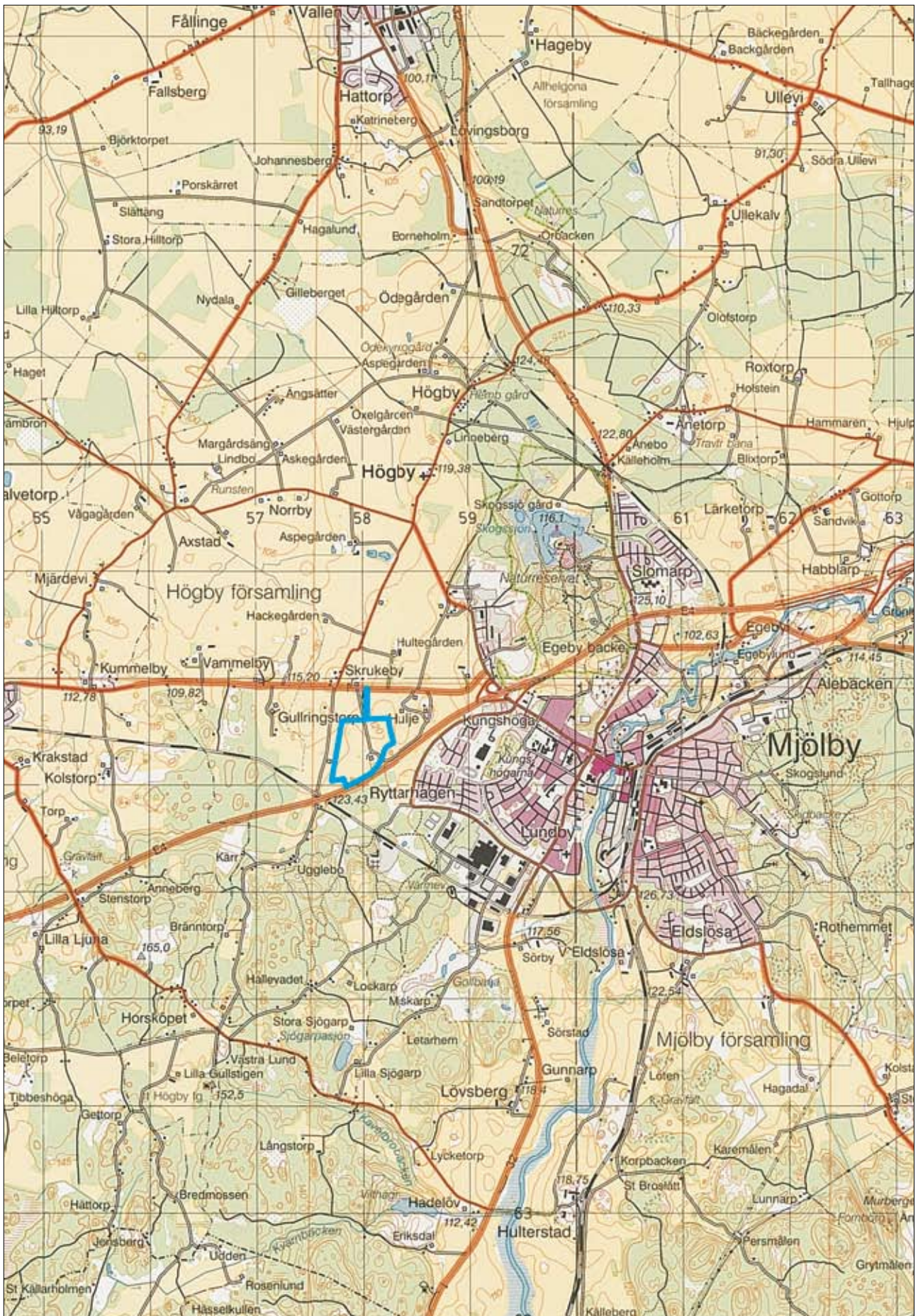

Fig 2. Utdrag ur analoga Gröna kartan med förundersökningsområdet och utredningsområdena markerade. Skala 1:50 000.

Arkeologisk förundersökning och utredning, etapp 2

Boplatslämningar och järnframställning vid Skrukeby Berggård

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet, UV Öst utförde under oktober månad 2007 en förundersökning i syfte att avgränsa en känd boplatz (RAÄ 89), datera eventuellt framkomna lämningar samt att skapa ett antikvariskt underlag inför en eventuellt framtida exploatering av området. Under samma tidsperiod genomfördes också en utredning, etapp 2 för att utreda förekomsten av fornlämningar inom tre närliggande områden, Objekt 1–3. Orsaken till den arkeologiska förundersökningen och utredningen är planerad bebyggelse, samt vägar, parkeringsplatser osv anslutande till den planerade bebyggelsen. Förundersöknings- och utredningsområdena låg vid Skrukeby Berggård i Högby socken, Mjölby kommun, Östergötland.

Förundersökningen och utredningen skedde med hjälp av en grävmaskin som skiktvis tog upp långsmala sökschakt.

Vid förundersökningen påträffades en stor mängd gropar, härdar och stolphål. Två anläggningar ¹⁴C-daterades till 400–200 f Kr, förromersk järnålder, vilket är samstämmigt med en tidigare dokumenterad kronologisk fas vid Huljeboplatsen (Carlsson et al 1996). Boplatsens utbredning sträckte sig emellertid längre söderut än vad som då antogs. Förundersökningen påträffade längst i söder ett vattenhål och enstaka härdar vilka sannolikt utgör begränsningen för boplatsen åt detta håll.

Utredningen skedde i tre områden:

- **Objekt 1.** Här påträffades ett flertal härdar, gropar och sannolikt även järnframställningsugnar (schaktugnar). Den upptäckta fornlämningens utbredning kunde avgränsas till områdets centrala delar och till den östra delen. Ugnarna påträffades enbart i slutningen inom detta östra område.
- **Objekt 2.** Inga fornlämningar påträffades.
- **Objekt 3.** En härd upptäcktes.

Kommande markutnyttjande av RAÄ 89's södra del och vid Objekt 1 kräver förslagsvis fortsatta arkeologiska undersökningar innan marken tas i anspråk. Utanför begränsningarna för fornlämningarna kan exploatering dock ske. Härden vid Objekt 2 är ensamliggande och bör förslagsvis inte föranleda någon fortsatt arkeologisk förundersökning, detsamma gäller för det fornlämningstomma Objekt 3.

Resultatet från förundersökningen och utredningarna kommer att vara underlag för vidare arkeologiska undersökningar. Resultaten skall ligga till grund för Länsstyrelsens vidare bedömning i ärendet. Ansökan om tillstånd enligt Lag (1988:950) om kulturminnen m m ställs till Länsstyrelsen, vilka beslutar i ärendet.

Bakgrund

Efter beslut av Länsstyrelsen i Östergötlands län (2007-09-11) har Riksantikvarieämbetet, UV Öst, utfört en arkeologisk förundersökning och utredning, etapp 2 inför Mjölby kommuns detaljplan vid Skrukeby Berggård. Exploateringsområdena ligger i Högby socken, Mjölby kommun, Östergötland.

RAÅ UV Öst utförde 2006 en fornlämningsanalys åt Mjölby kommun (Helander & Lundqvist 2006) vilken bedöms motsvara en arkeologisk utredning, etapp 1. I arbetet ingick att markera fasta fornlämningar med förundersökningsområden samt att utifrån topografiska, hydrologiska och jordartsmässiga förhållanden markera områden som kan inrymma fornlämningar dolda under mark.

Fornlämningsanalysen av det nu aktuella området uppmärksammade fasta fornlämningar på fyra platser där fortsatta arkeologiska arbetet erfordrades:

- RAÅ 89 har tidigare varit föremål för en arkeologisk undersökning, vilken utfördes inom vägområdet för riksväg 32. Fornlämningsområdet bestod av mycket omfattande boplatslämningar från yngre stenåldern till äldre järnåldern (3900 f Kr–500 e Kr) och är inte rumsligt avgränsad. Keramikfynd, sot/kol har uppmärksammats i åkern och därtill har en vikingatida skelettgrav påträffats väster om exploateringsytan (Carlsson et al 1996). En förundersökning kommer nu att äga rum på sydvästra delen av den platå som antas utgöra fornlämningen.

Därtill finns tre områden (Objekt 1–3) inom Mjölby kommuns detaljplan som markerats för utredning, etapp 2, vilka ur topografisk synpunkt är möjliga fornlämningsområden.

Syfte

Sedan tidigare är det känt att boplatslämningarna vid RAÅ 89 breder ut sig över platån och dess sluttningar. Begränsningarna för fornlämningen är emellertid okända. Ett syfte var att fastställa gränserna söderut för de enligt kulturminneslagen skyddade fornlämningarna, så att framtida exploatering kan ske i området. Syftet med förundersökningen är att fastställa och beskriva de kända fornlämningarnas karaktär, datering, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet.

Den arkeologiska utredningen, etapp 2, syftade till:

- Att söka fastställa förekomst av forn- och/eller kulturlämningar inom områdena.
- Att beskriva eventuella fornlämningar och/eller kulturlämningar, om möjligt även avseende deras karaktär, datering, utbredning och komplexitet.

Rapporten skall vara ett underlag för Länsstyrelsens bedömning om ytterligare beslut enligt KML, som kommer att kunna krävas, och även ligga till grund för Linköpings kommuns kommande planering inom det aktuella området.

Kulturmiljö och topografi

Området ligger strax väster om Mjölby stad, Östergötland och utgörs av fullåkersbygdens karaktäristiska lätt böljande åkermark med enstaka uppskjutande impediment. Området väster om Mjölby är rikt på fornlämningar. I närheten det nu aktuella exploateringsområdet finns en mängd fornlämningar i form av gravfält, boplatser och skålgropslokaler. Dateringarna på dessa är framför allt järnålder (500 f Kr–1050 e Kr) men även flera fynd från stenåldern har gjorts som visar att trakten varit bebodd under mycket lång tid.

Omedelbart väster om RAÅ 89 finns bebyggelse vid Skrukeby Berggård. Berggården är en vid skiftet utflyttad gård från den medeltida kyrkbyn Skrukeby som låg strax väster om Berggården.

Tidigare undersökningar

I samband med breddningen av E4:an och ombyggnaden av riksväg 32 upptäcktes flera områden med fornlämningar. En av dessa var bopplatsen vid Hulje, RAÄ 89. Platsen innehöll lämningar från tidigaste neolitikum (ca 3900 f Kr), bronsåldern (ca 600 f Kr) men framför allt boplatzlämningar från äldre järnåldern (500 f Kr–500 e Kr); brunnar, härdar och ett stort antal gropar. Dessutom upptäcktes en ensamliggande grav från vikingatiden (Carlsson m fl 1996). RAÄ 89 kunde inte avgränsas rumsligt utan bedömdes breda ut sig utanför den undersökta ytan 1995 och framför allt ligga på den markerade platån mellan nuvarande riksväg 32 och Skrukeby Berggård.

Frågeställningar

Förundersökningen vid RAÄ 89 sökte dels fastställa gränserna söderut för den omfattande bopplatsen. Vidare frågor berör den kronologiska samhörigheten med tidigare känd bebyggelsestruktur och eventuellt nyupptäckta anläggningar. Möjligheterna att datera framkomna lämningar ger härmed ett bättre underlag för att kunna diskutera storleken på järnåldersbebyggelsen? En annan frågeställning är skillnader i rumsligt utnyttjande av platsen under olika kronologiska tidsperioder.

Vid den arkeologiska utredningen, etapp 2, av områdena 1–3, rörde generellt huruvida eventuella fornlämningar fanns på platserna som berörs av planerad exploatering. Eftersom man vid Objekt 1 hade hittat bearbetad kvarts i odlingslagret väcktes frågan om förekomsten av en eventuell stenåldersboplatz på platsen.

Metod och genomförande

Vid förundersökningen avlägsnades matjorden skiktvis med hjälp av grävmaskin på utvalda platser, som bedömdes informativa vad gäller begränsning av fornlämningsområdet, och för att bedöma intensitet av lämningar. Handredskap användes för att rensa fram och begränsa framtagna anläggningar. Plandokumentation av anläggningar skedde med hjälp av totalstation, och även digitalkamera. Vissa anläggningar undersöktes närmare i syfte bestämma art av lämning. Sektionsritningar utfördes manuellt. All dokumentation har samlats i Riksantikvarieämbetets informationssystem Intrasis för vidare bearbetning. Två kolprover har ¹⁴C-analyserats på Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet.

Den arkeologiska utredningen, etapp 2, genomfördes med hjälp av grävmaskin som tog upp schakt inom de tre objekten. Matjorden banades av skiktvis till den nivå där eventuella fornlämningar fanns bevarade. När tillräckligt underlag fanns för att konstatera fornlämningar avbröts grävning i aktuellt område. Sökschakten innebär att de påträffade fornlämningarna erhöll en ungefärlig rumslig avgränsning.

Resultat

RAÄ 89. Inom utbredningen av den på kartan markerade bopplatsen (RAÄ 89) påträffades i sökschakten en stor mängd gropar, härdar och stolphål. Boplatzlämningarnas utbredning sträckte sig emellertid ännu längre söderut än vad som tidigare antagits. Ett vattenhål och några härdar påträffades nedanför platån men dessa utgör sannolikt gränsen för de fasta boplatzlämningarna. Sökschakt togs upp längre söderut men inga fler spår kunde dokumenteras. Utbredningen för RAÄ 89 kan härmed sägas vara avgränsad i denna riktning. Med hjälp av de resultat som erhöles från de arkeologiska undersökningarna som utfördes under 1995 (se Carlsson m fl 1996 och Carlsson 1999) kan de nu påträffade lämningarna föras till likartade tidsperioder och sannolikt till samma boplatzkontext. De två ¹⁴C-prover som nu analyserades daterade ett stolphål och en härd till samma 200-års intervall; 400–200 f Kr, förromersk järnålder. Dateringarna för den tidigare undersökta delen av Huljebopplatsen koncentrerades till äldre järnålderns senare del, år 0–300 e Kr men ett hus som undersöktes gav även en något äldre datering 400–200 f Kr (Carlsson et al 1996:31). Huset låg på den södra slutningen av undersökningsytan inte långt från de nu daterade anläggningarna. Möjligen var bebyggelsen under förromersk järnålder koncentrerad till den södra slänten för att några hundra år senare

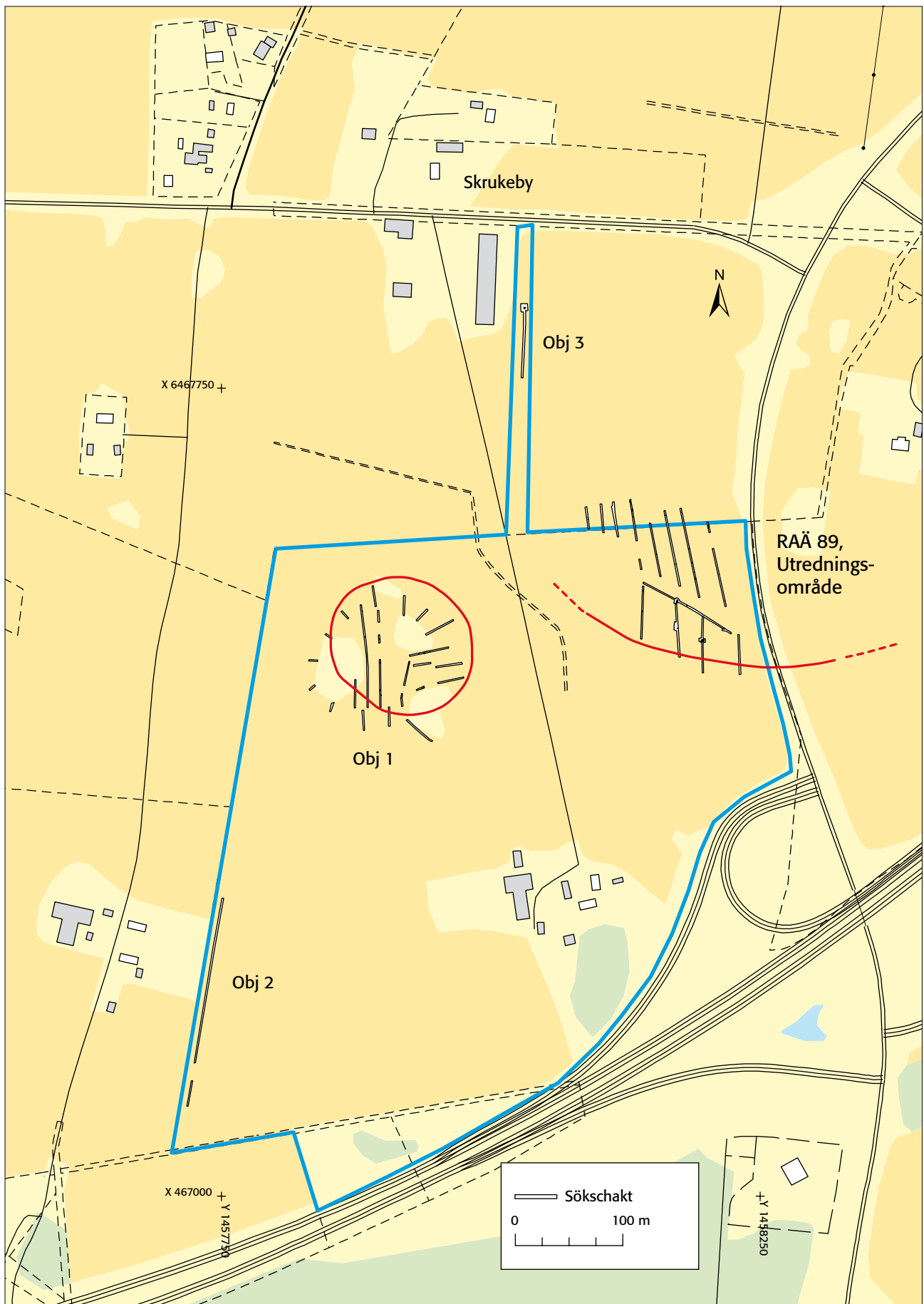

Fig 3. Plan över förundersöknings och utredningsområdena samt utbredningen för Objekt 1 och den södra utsträckningen av RAÄ 89. Skala 1:5000.

flyttas upp på platåns mer centrala delar och på norrsidan. Källkritiskt bör man dock uppmärksamma att de från undersökningen 1995 daterade stolphålen från huskonstruktioner hade drygt 200-års skillnad mot närliggande härdar och kulturlager, vilka bedömdes tillhöra hus och gård. De nu undersökta stolphålen tolkas ha tillhört hus, liksom att härdar och gropar utgör spår efter allehanda vardagliga aktiviteter inom samma boplatskontext. Vattenhållet längst i söder tillhör troligen också detta sammanhang. Resultaten bekräftar ytterligare de tolkningar angående en till ytan stor boplats med flera samtida hus som framfördes efter undersökningarna 1995. De förromerska dateringarna styrker ännu mer tankarna på en närmare 800-årig kronologisk boplatskontinuitet. Intensiteten och tätheten på anläggningar på den södra slätten påvisar ytterligare att boplatsen var stor till sin utbredning.

Objekt 1 bestod av ett mindre område rumsligt avgränsat åkerparti mellan ett flertal uppstickande berg i dagen. Området innehöll ett flertal härdar och gropar/stolphål. På ytan av några anläggningar påträffades, sintrad lera och järnslag (droppslag). Dessa anläggningar har tolkats som järnframställningsugnar (schaktugnar). Fornlämningens utbredning avgränsas till Objekt 1's centrala delar och till den östra delen. Schaktugnarna påträffades emellertid enbart i den östra slutningen. Lämningarna är odaterade. Men tolkas utifrån sammanhanget vara från äldre järnåldern (500 f Kr–450 e Kr). Schakten förlades på sådant sätt att fornämningen vid Objekt 1 kan sägas vara avgränsad.

Objekt 2. Här påträffade inga fornämningar

Objekt 3. Här upptäcktes en större härd (A986), ca 2 m i diameter. Inga andra lämningar påträffades som tyder på att boplatsen vid RAÄ 89 sträckte sig hit. Inte heller påträffades några andra gravliknade anläggningar som indikerar flera vikingatida skelettgravar.

Åtgärdsförslag

Sammanfattningsvis kunde förundersökningen vid RAÄ 89 avgränsa fornämningen söderut. Utredningarna, etapp 2; vid Objekt 1 påträffades en relativt omfattande forn lämning som kunde avgränsas rumsligt, Objekt 2 innehöll endast en härd medan Objekt 3 saknade forn lämningar.

- Förslagsvis kräver framtida exploatering av området som utgörs av RAÄ 89 fortsatta arkeologiska undersökningar.
- Objekt 1. Förslagsvis kräver framtida exploatering av Objekt 1 en arkeologisk förundersökning innan marken tas i anspråk. Sökschakten har emellertid avgränsat den nyupptäckta forn lämningen och utanför begränsningarna för denna kan nu exploatering ske.
- Objekt 2. Härden är ensamliggande inom utsträckningen för den planerade vägen och bör inte föranleda fortsatt arkeologisk undersökning.
- Objekt 3. Inga fortsatta arkeologiska åtgärder föreslås.

Ansökan om tillstånd enligt Lag (1988:950) om kulturminnen m m ställs till Länsstyrelsen, vilka beslutar i ärendet.

Linköping i september 2008

Tom Carlsson

Referenser

- Carlsson, T., Kaliff, A., Molin, A., Molin, F. och Sundberg, K. 1996. *Hulje. Boplatser, Skärersten och Gravar*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Linköping 1996:63. Linköping.
- Carlsson, T. 1999. Rumslig disponering. Organisationen på äldre järnålderns boplatser i Östergötland. I: *Olika perspektiv på en arkeologisk undersökning i Värsta Östergötland*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 28. Linköping.
- Helander, A., Lundqvist, L. 2006. Förstudie. Fornlämningsanalys, Mjölby kommun. Översiktlig fornlämningsanalys inom 14 områden i anslutning till trafikplatserna vid Mjölby, Mantorp och Väderstad. PM UV Öst 2006:1.

Administrativa uppgifter

Län: Östergötland

Landskap: Östergötland

Kommun: Mjölby

Socken: Högby

Plats: Skrukeby Berggård

Fornlämning: RAÄ 89

Undersökningens mittpunkt: X1234567, Y1234567

Koordinatsystem: RT90, 2,5 gon V

Höjdsystem: RH00

Riksantikvarieämbetet dnr: 421-3080-2007

Länsstyrelsen dnr: 431-19548-07

Länsstyrelsen beslutsdatum: 2007-09-11

Projektnummer: 10671

Intrasisprojekt: O2007091

Rapportnummer: 2008:52

Ansvarig arkeolog: Tom Carlsson

Personal: Peter Zetterlund

Beställare: Länsstyrelsen i Östergötland

Kostnadsansvarig: Mjölby Kommun

Undersökningstid: 2007-10-15–2007-10-19

Undersökningsområde: 12 000 löpmetrar

Bilaga 1. Anläggningstabell

Anr	Typ	Anmärkning	Objekt	¹⁴ C
643	Härd	Fyllning av svart sotig, kulturjord, kolfragment.	RAÄ 89	–
656	Grop	Sannolikt grop/härd. Mörkbrun kulturjord.	RAÄ 89	–
670	Grop	Mörkbrun kulturjord i ytan, sannolikt en grop.	RAÄ 89	–
684	Grop	Mörkbrun kulturjord i ytan, sannolikt en grop.	RAÄ 89	–
700	Grop	Mörkbrun kulturjord i ytan, sannolikt en grop.	RAÄ 89	–
714	Härd	Sotig svart-grå kulturjord med skörbrända stenar.	RAÄ 89	–
736	Stolphål	Fyllning av brun-grå siltig kulturjord, ingen stenskonning.	RAÄ 89	–
753	Härd	Mörkfärgning/härd, sotig kulturjord, inga skärvstenar.	RAÄ 89	–
768	Härd	Sannolikt härd/härdgrop, inga skärvstenar i ytan.	RAÄ 89	–
785	Härd	Sannolikt en härd, fyllningen på ytan innehöll skärvsten.	RAÄ 89	–
798	Härd	Sannolikt härdgrop. Sotig svart-grå kulturjord med skörbrända stenar.	RAÄ 89	–
816	Stolphål	Brun-grå siltig kulturjord, 0,1–0,2 m stora stenar.	RAÄ 89	–
832	Stolphål	Fyllning av mörkbrun siltig kulturjord, ingen stenskonning.	RAÄ 89	–
848	Härd	Sannolikt härdbotten. Inga skärviga stenar på ytan.	RAÄ 89	–
864	Härd	Härd. Skörbrända stenar på ytan.	RAÄ 89	–
885	Härd	Sotig härd härd/grop med skärvsten på ytan.	RAÄ 89	–
900	Härd	Härd, inga skärvstenar.	RAÄ 89	–
918	Stolphål	Sannolikt stolphål, ingen synlig stenskonning.	RAÄ 89	–
932	Stolphål	Sannolikt stolphål, ingen synlig stenskonning.	RAÄ 89	UA28720 (400–200 BC, 2 sigma)
942	Stolphål	Svart sotig kulturjord, ingen stenskonning.	RAÄ 89	–
959	Stolphål	Grå-brun sandig kulturjord, ingen stenskonning.	RAÄ 89	–
986	Härd	Sotig härd härd/grop med skärvsten på ytan.	3	–
1047	Grop	Sannolikt grop. Mörkbrun kulturjord i ytan.	RAÄ 89	–
1074	Stolphål	Fyllning av svartgrå lerig kulturjord. Saknade stenskonning.	RAÄ 89	–
1090	Härd	Fyllning av svart sotig kulturjord, inga skärvstenar. Härdbotten eller grop.	RAÄ 89	–
1108	Härd	Sotig anläggning, inga skärvstenar.	RAÄ 89	–
1120	Härd	Sotig anläggning, ej skärvsten.	1	–
1148	Ugn	Bränd lera och skärvig sten, fyllning av mörkbrun lerig kulturjord. Schaktugn?	RAÄ 89	–
1164	Ugn	Bränd och sintrad lera, slagg. Sten i kanterna. Fyllning av mörkbrun lerig kulturjord. Sannolik schaktugn.	RAÄ 89	–
1180	Ugn	Bränd och sintrad lera, slagg, droppslag. Sten i kanterna. Fyllning av mörkbrun lerig kulturjord. Sannolik schaktugn.	RAÄ 89	–
1189	Ugn	Bränd och sintrad lera, slagg, + del av lupp. Sten i kanterna. Fyllning av mörkbrun lerig kulturjord. Sannolik schaktugn. En ca 1 m stor grop i sydvästra delen av anl. Arbetsgrop?	1	–
1214	Ugn	Bränd och sintrad lera, slagg. Sten i kanterna. Fyllning av mörkbrun lerig kulturjord. Sannolik schaktugn.	RAÄ 89	–
1227	Stolphål	Stenkonzentration. 0,1–0,15 m stora stenar. Stolphål?	RAÄ 89	–
1254	Grop	Mörkbrun kulturjord i ytan, sannolikt en grop.	1	–

Forts sid 12

Anr	Typ	Anmärkning	Objekt	¹⁴ C
1285	Härd	Svart sotig anl. Härd, sannolikt härdgrop. Skärvsten på ytan.	1	–
1294	Härd	Härd, sannolikt härdgrop. Skärviga stenar på ytan.	1	–
1312	Härd	Svart sotig anl. Grop/härd. Inga skärviga stenar.	RAÄ 89	–
1331	Härd	Sotig kulturjord med skärvsten – härdgrop.	RAÄ 89	–
1343	Härd	Sotig grop (?) inga skärviga stenar. Sannolikt härdbotten.	1	–
1353	Härd	Sannolikt härdgrop, skärviga stenar i ytan.	1	–
1371	Härd	Sannolikt härdgrop. Skärviga stenar i ytan.	1	–
1504	Härd	Härd med skärvsten på ytan.	RAÄ 89	–
1526	Härd	Mörkbrun sotig siltig kulturjord. Skärvsten.	RAÄ 89	–
1549	Härd	Sotig och sandig kulturjord. Skärviga stenar.	RAÄ 89	UA28721 (410–200 BC, 2 sigma)
1578	Brunn	Vattenhål/brunn, 3,4 m ² och 0,4 m djupt. Fyllning av brun kulturjord.	RAÄ 89	–

Bilaga 2. ¹⁴C-diagram

